

Шевель Борис Олександрович

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри технологічної і професійної освіти

Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Глухів, Україна

E-mail: borisgly@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3608-7980>

Концепція формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій

У статті подано авторську концепцію формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій у процесі фахової підготовки.

Проаналізовані науково-педагогічні джерела щодо формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій вказують на суттєві зміни в модернізації вищої освіти, а також на недостатнє відображення цих змін у сучасних наукових працях.

Досліджено, що система освіти повинна гарантувати всебічну підготовку педагогічного фахівця, який буде здатний та готовий ефективно виконувати свої функціональні обов'язки незалежно від умов.

Наведено різні тлумачення поняття «концепція», основні її ідеї, мету й завдання.

Проведений аналіз парадигм, наявних у науці, зокрема в педагогічній, у межах формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій дозволив обрати провідною компетентнісну парадигму.

На нашу думку, її реалізація для цілеспрямованого формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій можлива за умови застосування методологічних підходів, які визначають стратегію вирішення проблеми, яка постає перед дослідником. Мається на увазі те, що якість результатів дослідження залежить від технологічної реалізації стратегії, обраних засобів, методів та методологічних засад дослідження.

З наукової позиції основою для визначення концепції формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій в умовах педагогічного університету стало вивчення методологічних зв'язків педагогіки з іншими науками і науковими дисциплінами в рамках її методологічних основ. На основі узагальнення та осмислення вже напрацьованого у теорії і практиці освітньої діяльності можна зробити висновок, що парадигма повинна розвиватися на основі підходів, які набувають певного змісту.

Крім того, були описані основні складові елементи запропонованої концепції, такі як провідні ідеї, цілі, завдання, ключові характеристики, методологічні підходи, педагогічні умови, принципи, суперечності, фактори, напрями. Вони утворюють основу для проектування системи формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій під час їх фахової підготовки, а також сприятимуть розробленню концептуальної моделі цієї системи.

Ключові слова: концепція, формування економічної компетентності, майбутні учителі трудового навчання та технологій.

Вступ. Сучасні зрушення у світі вимагають докорінної модернізації освітнього процесу, проектування та удосконалення максимально ефективної системи на основі визначення перспектив її розвитку.

У своєму дослідженні В.П. Андрущенко наголошує на формуванні новітньої парадигми розвитку освіти, відповідно до якої необхідно здійснювати підготовку підростаючого покоління, організовувати освітній процес відповідно до загальноприйнятого ідеалу, сформованого провідними представниками української наукової еліти, утверджувати гідний спосіб життя, розвивати власну культуру, проектувати взаємовигідні відносини між собою та представниками інших народів світу. «Сучасну систему освіти України слід розглядати у контексті її становлення і розвитку (трансформації, модернізації), враховуючи нові світові реалії, рішуче відмежовуючись від колишньої надмірної ідеологізації, адміністрування та авторитаризму й одночасно спадкоємно переймаючи й продовжуючи все те, що складало гуманістичне надбання минулої епохи» (Андрущенко, 2006: 10).

Одним з ключових термінів педагогічної теорії є поняття «концепція», під якою мається на увазі орієнтир під час планування та проектування певного виду діяльності. Останнім часом все більше уваги приділяється розробці різноманітних концепцій в освітній сфері.

На особливу увагу заслуговує питання розробки та наукового обґрунтування концепції формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій в умовах педагогічного університету, яка займає особливе місце у подальшому розвитку системи вищої педагогічної освіти взагалі та технологічної освіти зокрема.

Концепція – це 1) система поглядів на те чи інше явище, процес; спосіб розуміння, тлумачення яких-небудь явищ, подій, головна точка зору, провідна ідея теорії; 2) провідний задум, конструктивний принцип різних видів діяльності (Словник основних термінів і понять з превентивного виховання, 2007: 128).

Найбільш ґрунтовно, на нашу думку, охарактеризовано поняття «концепція» в «Українському педагогічному словнику», де подано три різні, зовсім не пов'язані між собою визначення, які вдало трактують і пояснюють значення відповідного терміна: 1) провідний задум, конструктивний принцип художнього, технічного та інших видів діяльності; 2) спосіб розуміння, трактування будь-чого, основна ідея систематичного підходу, основний погляд на предмет, процес чи явище; 3) одна із форм наукового знання (поряд з ідеями, теоріями тощо) (Український педагогічний словник, 1997).

Мета та завдання дослідження. *Мета статті* – схарактеризувати авторську концепцію формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій під час фахової підготовки, розкрити її елементи.

Наявні підходи до трактування сутності та змістового наповнення поняття «концепція» в сучасних дослідженнях тотожні за визначеннями та змістовим наповненням. Водночас означене поняття досить багатогранне, має велику кількість особливостей та аспектів, тому для глибшого його розуміння варто скористатися системним підходом.

Таким чином, основна ідея концепції полягає в такому: це проектування та упровадження в освітній процес педагогічного закладу вищої освіти такої системи цілеспрямованого формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій, що є сукупністю взаємопов'язаних компонентів – мети, завдань, суб'єктів діяльності, змісту, методів, засобів, форм навчання, педагогічних умов, результатів освітньої діяльності, які в результаті удосконалення складових частин освітнього процесу інноваційними методами та технологіями сприятимуть систематичному підвищенню рівня сформованості економічної компетентності майбутніх вчителів трудового навчання та технологій, систематичному використанню набутих економічних знань та вмінь, що сприятиме успішному виконанню своїх функціональних обов'язків в умовах Нової української школи, забезпечить їх професійний розвиток та конкурентоспроможність на ринку праці.

Мета концепції – охарактеризувати теоретичні та методичні засади формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій під час фахової підготовки як системи, яка сприяє підвищенню рівня та якості підготовки зазначених педагогічних фахівців до використання економічної складової під час здійснення власної професійної діяльності.

Розроблення концепції формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій сприяло визначенню та розв'язанню таких завдань:

- схарактеризувати та обґрунтувати основні методологічні підходи та принципи формування економічної компетентності майбутніх педагогічних фахівців;
- визначити фактори та обґрунтувати педагогічні умови формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій;
- схарактеризувати основні напрями системного формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій і спроектувати зазначений процес.

Відповідно до сказаного вище нами було визначено основні теоретичні аспекти, що розкривають зміст авторської концепції формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Враховуючи те, що ідеї нової парадигми вищої освіти зорієнтовані на розвиток учасників навчального процесу, формування в них життєвих навичок та готовності до особистісної та професійної адаптивності, доречно уточнити інноваційні освітні технології, які доцільно використовувати у системі дистанційного навчання, а саме: технологію ситуативного навчання (кейсстаді), технологію проєктного навчання, технологію евристичного (дослідницького) навчання, технологію проблемного навчання.

Дефініція «парадигма» розпочала свій шлях як науковий інструмент з 70-х років минулого століття (Зязюн, 2011) і наразі стрімко набуває значущості в теорії та практиці. Вона характеризує найбільш загальні принципи розуміння та інтерпретації об'єкта дослідження, прийняті в певному науковому співтоваристві.

Соціально-економічні перетворення, які відбуваються сьогодні в суспільстві, висувають на перший план вимоги до розвитку освітньої системи. Саме тому нова освітня парадигма спрямована на осмислення причин виникнення проблем, які склалися в освіті, і пошук нових, ефективних шляхів їх вирішення (Ковальчук, 2011).

Перехід від однієї освітньої парадигми до іншої веде до постановки нових цілей освітньої діяльності, її мотивів, норм, форм, методів, засобів навчання, ролі педагогічного фахівця. Це достатньо повно ілюструє здійснений аналіз, який засвідчує потребу у повній реконструкції освітнього процесу – модернізації змісту, форм та методів підготовки (Мирончук, 2013: 13).

Актуальність осмислення переходу від однієї парадигми до іншої несе в собі деякі проблеми, пов'язані з переорієнтацією на нові принципи та методологічні засади, які відповідали б реальним умовам реорганізації освітнього процесу (Світлична, Чистіліна, 2013).

Відповідно до компетентнісної парадигми необхідне одночасне перетворення змісту і форм організації освітнього процесу вищої школи. Причому нові форми мають забезпечити студентам не просто знання, а здатність до виконання діяльності на їх основі протягом усього життя, а зміст має складати предметну основу цієї діяльності. Здобувач освіти повинен постійно «проживати» ситуації тут і зараз, а не готуватися до майбутньої професійної діяльності шляхом формування чергового набору вмій та навичок (Драч, 2013).

Організація та проведення будь-якого наукового дослідження мають ґрунтуватися на певних загальнотеоретичних положеннях, які стають його методологічними складниками. Сукупність таких положень утворює систему та становить сучасну освітню парадигму.

Так, на думку О.І. Огієнка, парадигма – це вихідна концептуальна схема, методологічний конструкт, який інтегрує провідні наукові теорії, моделі вирішення проблем, що домінують упродовж певного історичного періоду в науці (Огієнко, 2008).

Таким чином, узагальнюючи різні трактування поняття «парадигма», розуміємо, що це: система основних наукових досягнень (теорій, методів), за зразком яких організується дослідницька практика вчених у певній галузі знань в певний історичний період, той чи інший приклад, показова концепція чи теоретичний підхід.

На нашу думку, реалізація компетентнісної парадигми для цілеспрямованого формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій можлива за умови застосування методологічних підходів, які визначають стратегію вирішення проблеми, яка постає перед дослідником. Мається на увазі те, що якість результатів дослідження залежить від технологічної реалізації стратегії, обраних засобів, методів та методологічних засад дослідження.

Методологія – це система принципів наукового дослідження, основних підходів до вивчення його предмета. Вперше методологічні засади вітчизняної педагогіки обґрунтував К. Ушинський. Основу методології та практичної педагогічної діяльності, педагогічних пошуків і досліджень він вбачав в ідеях природовідповідності та народності (Методологічні засади педагогічного дослідження, 2013: 137).

У наукових джерелах можна зустріти різні позиції щодо використання системного підходу до наукових досліджень в освітній галузі. Досить багато вчених (В. Безпалько, Н. Кузьміна, Є. Хриков та інші) особливу увагу зосереджує на його значущості.

На нашу думку, формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій буде ефективним, якщо керівна підсистема й елемент, яким керують, будуть складати єдину цілісну систему з причинно-наслідковими зв'язками між її елементами. Що вищим є ступінь відповідності суб'єкта об'єкту, то ефективніше здійснюється управління.

На нашу думку, цілеспрямована реалізація зазначеної парадигми для формування економічної компетентності означеної категорії здобувачів освіти можлива за умови застосування таких методологічних підходів: системного, компетентнісного, функціонального, технологічного, інформаційного, синергетичного, особистісно орієнтовного, діяльнісного, акмеологічного, герменевтичного, контекстного, інтеграційного, середовищного, культурологічного, ресурсного та аксіологічного.

Система цілеспрямованого формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій побудована з урахуванням суперечностей, що були нами виявлені в педагогічній теорії та практиці освітньої діяльності педагогічних закладів вищої освіти. На основі порівняльного, функціонально-структурного та історичного аналізу вітчизняної практики підготовки майбутніх педагогів, особливостей розвитку освітньої технологічної галузі, педагогічної освіти в Україні виявлено низку суперечностей, схарактеризованих у нашому дисертаційному дослідженні.

Ключовими науково-педагогічними факторами, спрямованими на розв'язання зазначених суперечностей, можуть бути такі: мотивація здобувачів освіти до використання економічного складника у своїй діяльності; новітні технології навчання; різноманітні практики здобувачів вищої освіти; освітне

середовище в навчальному закладі; наукова та позааудиторна діяльність майбутніх учителів трудового навчання та технологій; контроль та самоконтроль навчальних досягнень здобувачів вищої освіти; використання засобів ІКТ; внутрішні задатки до економічної діяльності.

Зазначений перелік педагогічних факторів стає ефективним з урахуванням забезпечення низки педагогічних умов. До їх переліку належать такі: підвищення мотивації до творчого розвитку та саморозвитку здобувачів вищої освіти; цілеспрямоване формування у здобувачів освіти економічних якостей; наповнення теорії та практики фахової підготовки економічним складником; застосування інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання у фаховій підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій; створення сприятливого освітнього середовища, зорієнтованого на формування економічної компетентності здобувачів вищої освіти.

Ключовими концептуальними напрямками цілеспрямованого формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій є такі: освітня діяльність здобувачів на аудиторних заняттях; самостійна й науково-дослідницька робота майбутніх педагогічних фахівців; проходження різних типів практик; позааудиторна робота і форми контролю навчальних досягнень здобувачів освіти.

Процес цілеспрямованого формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій в умовах педагогічного університету для успішної реалізації спирається на систему педагогічних принципів. Природно буде схарактеризувати принципи двох таких типів: загальнопедагогічні й специфічні. Вони тісно між собою поєднані, тобто утворюють систему. Серед загальнопедагогічних принципів указаної системи можемо назвати такі: системності, свідомості, науковості, доступності, міцності, активності, зв'язку теорії з практикою, індивідуалізації, зворотного зв'язку тощо.

Серед специфічних, спрямованих на процес формування економічної компетентності, виокремлюємо такі принципи: детермінізму, емоційності, гуманістичної цілеспрямованості, професійної мобільності, педагогічної акцентології, креативності, емоційності та свідомості, інформатизації, модульності тощо.

Указані вище принципи спрямовані на реалізацію концепції цілеспрямованого формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій у процесі фахової підготовки.

Схарактеризовані провідні ідеї, цілі, завдання, сутнісні характеристики, методологічні підходи, педагогічні умови, принципи, суперечності, фактори, напрями є основою проєктування системи формування економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

Висновки. Таким чином, представлена концепція орієнтована на удосконалення змісту освітньої діяльності з урахуванням освітніх стандартів, запровадження нових освітніх технологій відповідно до сучасних економічних умов та вимог до фахівця педагогічного профілю.

Література

Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: у пошуках перспективи. *Філософія освіти*. 2006. № 1 (3). С. 6–12.

Драч І.І. Управління формуванням професійної компетентності магістрантів педагогіки вищої школи: теоретико-методичні засади : монографія. Київ : Дорадо-Друк, 2013. 456 с.

Зязюн І.А. Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія «Педагогічні науки»*. 2011. Т. 1, Вип. 33. С. 22–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2011_1.

Ковальчук В.І. Ефективний урок: технології, структура, аналіз. Київ : Шк. світ, 2011. 120 с.

Методологічні засади педагогічного дослідження : колективна монографія / Є.М. Хриков, О.В. Адаменко, В.С. Курило та ін. ; за заг. ред. В.С. Курило, Є.М. Хрикова ; Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2013. 248 с.

Мирончук Н.М. Завдання та зміст професійної підготовки сучасного фахівця в системі вищої освіти. *Магістратура в умовах євроінтеграційних процесів вищої школи* : збірник наукових праць Житомирського державного університету імені Івана Франка / за ред. С.С. Вітвицької, Н.М. Мирончук. 2013. С. 11–16.

Огієнко О.І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах : монографія / за ред. Н.І. Ничкало. Суми : Еллада, 2008. 444 с.

Світлична В.В., Чистіліна Т.О. Освітній простір в умовах глобалізації: парадигмальний плюралізм і перспективи інтеграції. *Гуманітарний часопис*. 2013. № 2. С. 83–92.

Словник з основних термінів і понять з превентивного виховання / укл. В.М. Оржеховська. Тернопіль : Тернограф, 2007. 200 с.

Український педагогічний словник / укл. С.У. Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. 374 с.

The concept of formation of economic competence of future teachers of labor training and technologies

Shevel Boris

*PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences),
Associate Professor at the Department of Technological and Vocational Education
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University,
Hlukhiv, Ukraine*

The article presents an author's concept of forming economic competence in future teachers of labor training and technologies during their professional training.

An analysis of scientific and pedagogical sources regarding the formation of economic competence in future teachers of labor training and technologies indicates significant changes in higher education modernization, as well as insufficient reflection of these changes in contemporary scientific works.

It is investigated that the education system should guarantee comprehensive preparation of pedagogical specialists who will be capable and ready to effectively perform their functional duties regardless of the conditions.

Various interpretations of the concept "concept", its main ideas, goals, and objectives are provided. An analysis of paradigms existing in science, particularly in pedagogy, within the framework of forming economic competence in future teachers of labor training and technologies, allowed choosing a leading competence-based paradigm.

From a scientific standpoint, the basis for defining the concept of forming economic competence in future teachers of labor training and technologies within the conditions of a pedagogical university became the study of methodological connections of pedagogy with other sciences and scientific disciplines within its methodological foundations. Based on the generalization and understanding of already accumulated knowledge in theory and practice of educational activities, it can be concluded that the paradigm should develop based on approaches that acquire specific content within this paradigm.

Additionally, the main components of the proposed concept were described, such as leading ideas, goals, objectives, key characteristics, methodological approaches, pedagogical conditions, principles, contradictions, factors, and directions. They form the basis for designing a system for forming economic competence in future teachers of labor training and technologies during their professional training and will contribute to the development of a conceptual model of this system.

Keywords: *concept, formation of economic competence, future teachers of labor training and technologies.*

References

Andrushchenko, V. (2006). *Filosofiiia osvity 21 stolittia: u poshukakh perspektyvy* [Philosophy of education of the 21st century: in search of prospects]. *Filosofiiia osvity – Philosophy of education*, 1(3), 6–12 [in Ukrainian].

Drach, I.I. (2013). *Upravlinnia formuvanniam profesiinoi kompetentnosti mahistrantiv pedahohiky vyshchoi shkoly: teoretyko-metodychni zasady* [Management of the formation of professional competence of master's students of pedagogy of the higher school: theoretical and methodological principles]. Kyiv : Dorado-Druk [in Ukrainian].

Ziazun, I.A. (2011). *Osvitni paradyhmy ta pedahohichni tekhnolohii u vymirakh filosofii osvity* [Educational paradigms and pedagogical technologies in the dimensions of the philosophy of education]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Seriiia : Pedahohichni nauky – Scientific Bulletin of V. O. Sukhomlynskyi Mykolaiv State University. Series: Pedagogical sciences*, 33, 22–27 [in Ukrainian].

Kovalchuk, V.I. (2011). *Efektivnyi urok: tekhnolohii, struktura, analiz* [Effective lesson: technologies, structure, analysis]. Kyiv : Shk. Svit [in Ukrainian].

Kuryla, V.S & Khrykova, Ye.M. (Eds). (2013). *Metodolohichni zasady pedahohichnoho doslidzhennia* [Methodological principles of pedagogical research]. Luhansk : DZ "LNU imeni Tarasa Shevchenka" [in Ukrainian].

Myronchuk, N.M. (2013). *Zavdannia ta zmist profesiinoi pidhotovky suchasnoho fakhivtsia v systemi vyshchoi osvity* [Tasks and content of professional training of a modern specialist in the system of higher education.].

Mahistratura v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv vyshchoi shkoly: zb. nauk. prats. [Master's degree in the conditions of European integration processes of a higher school: coll. of science works]. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

Ohienko, O.I. (2008). *Tendentsii rozvytku osvity doroslykh u skandinavskykh krainakh* [Trends in the development of adult education in Scandinavian countries]. Sumy : Elada [in Ukrainian].

Svitlychna, V.V. & Chystilina, T.O. (2013). Osvitnii prostir v umovakh hlobalizatsii: paradyhmalnyi pliuralizm i perspektyvy intehratsii [Educational space in the conditions of globalization: paradigmatic pluralism and prospects for integration]. *Humanitarnyi chasopys – Humanitarian journal*, 2, 83–92 [in Ukrainian].

Slovyk z osnovnykh terminiv i poniat z preventyvnoho vykhovannia [Dictionary of basic terms and concepts of preventive education] (2007). Ternopil: Ternohraf [in Ukrainian].

Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. (1997). Kyiv : Lybid [in Ukrainian].

Accepted: May 21, 2024